

FULL INFORMATIU DEL GRUP D'ARQUEOLOGIA
"PELEGRÍ CASADES I GRAMATXES"

(Secció d'Història i Art)

Any 6

Núm. 54

Març 2016

Activitats, fets i notícies d'arqueologia i patrimoni

**SORTIDA DE DESCOBERTA AMB VEHICLES PARTICULARS A
EL DIMARTS 15 DE MARÇ 2016**

LES TORRES DE FALS (BAGES)

DOLMEN DE CAL MARQUET DE GREVALOSA (BAGES)

2

El castell altmedieval de Fals de principis del S-XI, no estava estructurat de la mateixa manera que la resta de castells, ja que té dues torres ben separades, una d'elles protegeix el conjunt d'edificacions entorn de l'església i l'altra, separada per un barranc, al vessant dret de la riera de Fonollosa, contribueix a la defensa del lloc. Aquesta torre més llunyana té un mur atalussat a la seva base que l'envolta, d'època moderna, ja que estava preparat per a les armes de foc.

La situació del castell, relativament enclotada feia necessària una torre de sentinella, que es conserva pràcticament sencera al mas La Torre. El diàmetre exterior d'aquesta torre és de 9m. amb una alçada d'uns 19'50m. La porta original s'obra a uns 8 m. pel damunt del nivell de la roca, orientada al nord-oest.

La segona torre, a migjorn de la primera, és una construcció també cilíndrica amb una alçada de 17'2 m. amb un diàmetre extern de 9 m. i un gruix de parets de 247 cm.

El castell de Fals era la clau que obria i tancava el pas del camí ral de Barcelona a Cardona, és per això que els senyors del castell de Cardona en tingueren sempre el domini que degué ser en alou, doncs no apareix cap jurament de fidelitat fet als comtes de Barcelona.

Dolmen de Cal Marquet de Grevalosa

Es tracta d'un dels millors exemplars megalítics de la comarca del Bages i que encara conserva la llosa de cobertura en el seu lloc original, perpendicular a l'eix del dolmen. És un megàlit de cambra pirinenca de planta rectangular orientada segons l'eix sud-est (140 graus) que amida 1'90 m de llargada, 1'10m. d'amplada i 1'30 m d'alçada. El túmul, fet de pedruscall i terra, de 10 m de diàmetre i 0'50 d'alçada casi no es veu de resultes de l'activitat agrícola. No hi ha restes de cromlech. No s'hi van trobar materials a l'excavació realitzada que podria ser de resultes del reaprofitament que es va fer del dolmen com a barraca. Per la seva morfologia, es pot datar entre el 2200 i el 1700 a.C.

SOS

Campanya de
Salvaguarda del
patrimoni arqueològic
submergit

Arqueologia de Descoberta

Alguns membres del Grup d'Arqueologia, el passat dimecres dia 17 de febrer vàrem programar una excursió -visita al castell del Montgrí i també a l'emblemàtica cova prehistòrica del Cau del Duc.

El cau del Duc de Torroella és una cova situada al massís del Montgrí, a uns dos-cents metres sobre el nivell del mar. Per la seva situació estratègica –domini de la plana del Baix Ter– va ser ocupada intensament per l'home prehistòric, fa uns 300.000 anys.

Els seus habitants s'alimentaven dels animals que vivien en el massís i la plana, sobretot de cavalls, tot i que també s'han trobat ossos d'elefant antic, rinoceront, ós i linx. S'han descobert restes d'indústries lítiques i ossos

La gran balma de la
Cova del Cau del Duc

Membres del grup en el Cau del Duc

Amb un gran esforç vàrem poder assolir tot el grup l'objectiu de poder veure amb els propis ulls una balma que a la prehistòria havia estat intensament habitada pels neandertals.

El cosa s'ha deduït que ja coneixien el foc. El nom de cau del Duc prové d'aquesta au nocturna actualment quasi desapareguda però molt abundant antigament al

4

Aconseguit l'objectiu, haguérem d'iniciar el descens fins al camí principal amb precaució, doncs degut al pendent el pedruscall rodolava sota els nostres peus i sovint ens feia perdre l'equilibri. Arribats al camí seguirem la ruta que després d'un tram planer iniciava l'ascensió, passant per unes petites construccions que a tall de refugi provisional hi havia en el camí que ens havia d'aconduir fins al Coll de la Creu. D'allà estant es veu l'ermita de Santa Caterina tenint a l'esquerra la Muntanya d'Ullà i a la dreta el nostre segon objectiu, el Castell del Montgrí.

Coll de la Creu

Castell del Montgrí

En aquest massís tot és pedregós així doncs el camí que ascendeix fent llargues zigzagues fins a dalt del castell no és cap excepció. Realitzarem l'ascensió amb calma, parant de tant en tant per contemplar el paisatge, La Muntanya d'Ullà se'ns presentava com una gran penya feréstega i rocallosa a l'altra banda del coll.

Finalment vam arribar als peus de la imponent fortalesa. Imposa la seva gran monumentalitat i fem la reflexió de l'esforç titànic que van haver de fer, sinó de grat per força, els seus constructors. Des de dalt de les seves massisses torres el terreny que es domina és immens.

El rei Jaume II de Catalunya-Aragó, en la seva lluita contra el comte d'Empúries Hug VI, va fer aixecar aquesta fortalesa com un control i una amenaça sobre el seu oponent, però el comte Hug, al seu torn i com a resposta va fer construir el castell de Bellcaire d'Empordà, d'aquesta manera els dos castells encara ara es miren desafiants.

Calia doncs anar a Bellcaire d'Empordà a veure la seva fortalesa tant relacionada històricament amb la del Montgrí.

NOVES EXCAVACIONS AL CASTELL DE TÀRREGA

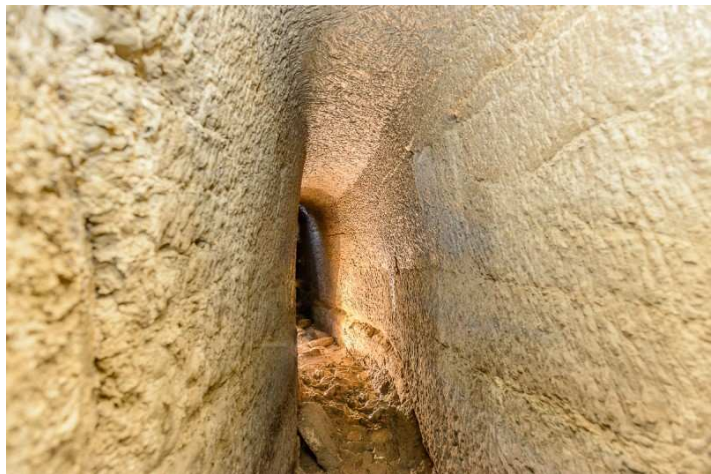
L'Ajuntament de Tàrraga ha iniciat una nova campanya d'excavacions arqueològiques al castell medieval de la localitat, un dels seus principals vestigis històrics. Els treballs, que es duen a terme al vessant sud de la fortificació, també inclouen tasques de consolidació de les restes i de

dignificació de l'entorn, a la zona del nucli antic. La intervenció compta amb una subvenció de 20.000 euros concedida pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, juntament amb uns altres 13.500 euros aportats pel consistori targarí. Es tracta d'una acció prèvia al pla director que dissenya l'Ajuntament de Tàrraga per preservar el castell del segle XI, millorar les condicions per fer-lo visitable i rehabilitar l'entorn de 10.000 m2 per integrar-lo al teixit urbà.

Els arqueòlegs estimen que en l'actual campanya podrien sortir a la llum estructures perimetrals del castell que ajudarien a definir plenament l'abast de l'antiga construcció. Les restes ja foren objecte d'una anterior campanya arqueològica l'any 2008. Un any després, el 2009, es reforçà la base del mur del vessant sud, del segle XV i el més monumental de la fortificació, alhora que es reconstruïren les espitlleres de les guerres carlines.

Troben a Vic un túnel sota el temple romà

El Centre d'Investigacions Arqueològiques d'Osona ha descobert un túnel subterrani d'uns 25 metres de llargada, 2 metres d'alçada i 1 metre d'amplada que connectava la plaça de Malla amb el pou del temple romà de Vic. El túnel que hauria servit per recollir i canalitzar l'aigua, "s'assembla molt per estructura i tècnica, als aqüeductes subterranis romans", explica l'arqueòloga Anna Gómez.

El túnel –al qual ja se'n feia referència el 1903 a *El Correo Catalán*, però del qual “s'havia perdut la pista”—acaba,

per l'extrem que tocava el pou del temple romà, amb una petita habitació de planta circular d'uns 6 metres de diàmetre que en períodes posteriors a l'època romana hauria servit de rebost per guardar-hi aliments o productes diversos.

6

EXPOSICIONS:

Sota el nom de "**Quan les pedres ens parlen. EL MEGALITISME A CATALUNYA**", el grup de recerca DidPatri del Departament de Didàctica de les Ciències Socials de la Universitat de Barcelona, en col·laboració amb l'empresa de museologia Molècula i del Museu d'Arqueologia de Catalunya, acaba de produir la nova exposició que ben aviat estarà itinerant per tot el país.

La podrem veure fins al 28 de març 2016 al Museu Arqueològic de Catalunya, Barcelona

Exposició sobre els 30 anys dels Vilars d'Arbeca

La UdL porta tres dècades recuperant la fortalesa ibera

El Grup d'Investigació Prehistòrica (GIP) de la Universitat de Lleida (UdL) prepara, conjuntament amb el Museu de Lleida i l'Institut d'Estudis Ilerdencs (IEI), una gran exposició sobre els 30 anys d'excavacions al jaciment dels Vilars d'Arbeca. La mostra, que culmina les celebracions de tres dècades de treballs a la fortalesa ibèrica, està previst que s'inauguri el proper mes de març.

Els forns han estat les darreres troballes

L'exposició mostrarà una gran selecció de materials arqueològics restaurats per a l'ocasió, així com una maqueta i dos vídeos sobre el jaciment per donar a conèixer al públic com era aquest singular assentament ibèric de les Garrigues. D'altra banda, la UdL ha iniciat una col·laboració amb la Universitat de Barcelona i l'Autònoma de Madrid per renovar les restitucions virtuals de les fases excavades de la fortalesa, desenvolupar aplicacions per a mòbils i dissenyar paquets pedagògics.

1

UN FORTÍ ROMÀ A CA L'ARGILAGA (La Secuita)

El passat mes de juliol es van efectuar per primera vegada excavacions al jaciment arqueològic de la Costa de la Serra (la Secuita), situat a mig camí entre l'Argilaga i Nulles. El lloc s'ubica dalt d'un turó que té una vista privilegiada sobre el camp de Tarragona i domina un ampli territori.

Prèviament als treballs, en el lloc eren visibles alguns murs i carreus, així com nombrosa ceràmica ibèrica i romana. S'ha excavat preferentment una estructura quadrangular deta amb grans carreus que s'ha identificat com una torre. També s'han documentat altres murs, entre els que s'ha de destacar una possible muralla que es pot resseguir en uns 30 metres. Tot el conjunt s'ha datat en el segle II aC.

La singularitat del jaciment rau en que és el primer fortí romà trobat al camp de Tarragona, a excepció del que es va excavar fa uns anys a Puigpelat, però que en quedava ben poca cosa. Està previst fer una segona campanya enguany.

CASSERRES DESCOBREIX UN JACIMENT ROMÀ I UN MONESTIR PREROMÀNIC

Casserres podria fer història. Si més no això és el que diuen alguns arqueòlegs. I és que el jaciment que s'ha començat a excavar a Sant Pere de Casserres ha tret a la llum un

edifici funerari romà, el que podria ser una vila romana, a més de començar a sospesar la possibilitat que, segles després, també hagués estat l'autèntic monestir preromànic de Sant Pere de Casserres.

Una de les hipòtesis que podria generar més debat històric és, si aquest va ser el

primitiu Monestir de Sant Pere de Casserres que Lluís el Pietós va deixar als seus descendents, conjuntament amb Sant Pere de Roda, a Roda de Ter i el castell de Cardona. En aquest sentit, i segons els arqueòlegs, aquesta suposició podria tenir lògica ja que davant l'ofensiva contra els àrabs, Cardona hauria controlat el Cardener, Roda de Ter el riu Ter, i Sant Pere de Casserres el Llobregat. Això hagués creat una línia fronterera ideal, que aporta lògica a la teoria

S

Les petjades més antigues

Investigadors de la Universitat Autònoma de Barcelona, l'Institut Català de Paleontologia Miquel Crusafont i l'Institut de Ciències de la Terra Jaume Almera han identificat a la vall de Manyanet, a la comarca del Pallars Jussà, diverses **icnites** (petjades fossilitzades) d'animals tetràpodes de fa entre 280 i 290

milions d'anys. Aquesta datació converteix les petjades fòssils en les més antigues de Catalunya, si bé en aquell temps els continents estaven agrupats en un de sol, anomenat Pangea. Les icnites corresponen a diferents grups d'amfibis i rèptils primitius, entre els que s'han identificat petjades de sinàpsids, el grup que més endavant va donar lloc als mamífers.

Troben al Priorat la concentració de pintures prehistòriques més gran, entre les quals hi ha un mural únic amb 27 figures

Podria ser una matança o un sacrifici humà massiu. Apareixen 27 dibuixos, entre els quals hi ha 22 figures humanes en posicions molt variades, però sempre amb una clara actitud d'abatiment i derrota. Aquest espectacular mural és un dels descobriments més importants de pintura prehistòrica naturalista a Catalunya i un document únic per a la investigació, des d'una perspectiva antropològica, social i etnogràfica. L'escena forma part de la troballa de pintures rupestres més gran dels últims 35 anys. S'ha localitzat a Capçanes, al Priorat, al costat d'una vintena de conjunts pictòrics més. En total, més de 150 figures humanes, i d'animals, entre els quals hi ha un gran toro de 54 centímetres, un dels més grans documentats fins avui.

Pintures rupestres en un abric de Capçanes

“Són uns jaciments espectaculars, l'estil enllaça amb l'art rupestre llewantí, però el que sorprèn en el cas de Capçanes és la concentració en un espai tan petit”, afirma Josep

Castells, cap de la secció d' Informació i Estudis del Servei d'Arqueologia i Paleontologia del Departament de Cultura de la Generalitat.

Els deu primers conjunts de pintures rupestres de Capçanes es van localitzar en abrics rocosos (protegits per una cornisa natural) el 2006 i es van documentar el 2008.

La geografia del Priorat –amb les serres del Montsant, Llaberia i les muntanyes de Prades; els rius Siurana i Montsant i els seus barrancs amb nombroses cavitats i abrics– reuneix les condicions idònies perquè hi hagi conjunts rupestres, però fins fa una dècada

9

se'n desconeixia l'existència. Ara, la situació ha fet un tomb. “El primer que vam fer és engregar el programa Corpus de Pintures Rupestres”, explica Castells.

L'objectiu és garantir-ne la conservació. No en va, segons apunten al seu informe Viñas i Sarrià (publicat a Tribuna d'Arqueologia), el 50% d'aquestes pintures s'ha perdut per la fragilitat de la roca, que es va laminant. Tant és així, que l'any passat va començar una campanya de consolidació dels abrics més malmesos que continuarà aquest any.

La campanya de consolidació continuarà amb el mural de la matança o el possible sacrifici, perquè es pugui contemplar en tota la seva esplendor. A diferència de les escenes de caça, molt més comunes en l'art rupestre llevantí (que s'estén per la costa Mediterrània, des de Lleida fins a Almeria i és patrimoni de la humanitat des del 1998), el tema d'aquest mural “és sorprenent: hi apareixen individus mig morts i penjats... és clar que no és una escena de caça i encara és complicat fer-ne una interpretació precisa, però s'està treballant i estudiant; és una troballa increïble”, opina Castells.

Una altra de les singularitats que s'han descobert i que atorguen un pes específic a la zona de Capçanes, són tres gravats que representen tres cérvols. Estan situats al sostre d'un dels abrics de Parellada, a aproximadament 1,80 metres del terra. “Per la seva concepció estilística i tècnica encaixen entre les formes paleolítiques i llevantines i podrien constituir un vincle amb l'origen de l'art llevantí”, afirmen al seu informe Viñas i Sarrià.

SAPIENS I NEANDERTALS ES VAN APARELLAR DURANT DESENES DE MILERS D'ANYS

Els *Homo sapiens* i els neandertals es van aparellar repetidament al llarg de desenes de milers d'anys, segons es desprèn d'una anàlisi genètica de fòssils de neandertals que es va presentar recentment a la revista *Nature*.

La peça clau de la investigació és una petita falange d'un dit del peu d'una dona neandertal que va morir fa més de 50.000 anys en una cova del massís d'Altai, al sud de Sibèria.

S'ha analitzat el seu genoma i s'ha comparat amb l'ADN de dos neandertals més: un home de fa 49.000 anys trobat a la cova d'El Sidrón (Astúries) i una dona de fa 44.000 anys de la cova de Vindija (Croàcia). Així mateix, s'ha comparat amb el genoma

d'una dona denisovana –una població emparentada amb els neandertals de la qual només s'han trobat fòssils a Sibèria—de fa més de 50.000 anys.

Els resultats mostren que la dona neandertal d'Altai ja tenia extenses regions del genoma que descendien directament d'*Homo sapiens*. Si les investigacions anteriors havien trobat que els neandertals van deixar el seu llegat a l'ADN de la nostra espècie, i avui dia els europeus tenim el 2% del nostre genoma d'origen neandertal, aquesta és la primera investigació que demostra que l'intercanvi també es va fer en sentit contrari.

10

Prop de 60 dibuixos gravats a la pedra i inscripcions jeroglífiques amb una antiguitat de 5.000 anys han estat descoberts a Wadi Ameyra, en el desert del Sinaí. Segons els arqueòlegs, haurien estat realitzades pels expedicionaris de mineria enviats allí pels primers faraons de l'Antic Egipte, dels quals se'n revelen detalls fins ara desconeguts.

Una de les inscripcions parla sobre una reina anomenada **Neith-Hotep**, co-fundadora de la I^a Dinastia, que va governar Egipte com a regent del faraó **Djer**. Els investigadors

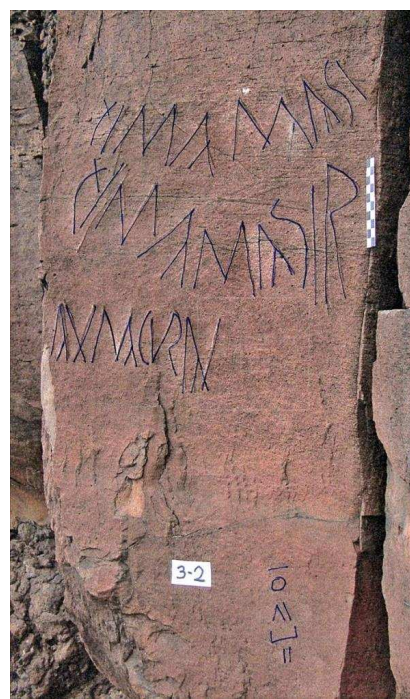
estimen que els gravats més ancestrals arriben a l'edat de 5.200 anys, mentre que els més recents en tenen 4.800 i parlen del faraó **Nebra**, el segon faraó de la II^a Dinastia d'Egipte “Les inscripcions eren probablement una

manera de l'Estat Egipci per proclamar la seva possessió sobre la zona”.

Si bé els arqueòlegs coneixien l'existència de **Neith-Hotep**, fins ara suposaven que estava casada amb el faraó **Narmer**, però aquesta nova troballa obligarà a reescriure la seva història. “Les inscripcions demostren que ella no va ser l'esposa de **Narmer**, sinó una reina regent a l'inici del regnat de **Djer**”. La reina **Neith-Hotep** es va erigir com a governant fa prop de 5.000 anys, mil·lennis abans que les famoses **Hathsetup** o **Cleòpatra**.

Un panell localitzat en un jaciment rupestre de Fuerteventura (Illes Canàries) podria convertir-se en una pedra “Rosetta” de l'alfabet dels antics indígenes canaris, doncs en ell s'hi va inscriure a la vegada en caràcters líbico-llatins i líbico-berebers la mateixa expressió: “Fill de Makuran”.

José Juan Jiménez, que és conservador del Museo Arqueológico de Tenerife, assenyala en una entrevista a EFE que la inscripció d'aquest panell obra grans

possibilitats de comprensió alfabètica i precisa que en ell s'hi ha gravat en líbico-llatí **“fill de Makuran i de Timamasi, filla de Timamasi”** i en líbico-bereber **“fill de Makuran”**.

Això vol dir que en aquestes illes s'empraven dos alfabets i una mateixa llengua nord-africana, segons es dedueix d'aquest descobriment arqueològic rupestre que constitueix una aportació innovadora per a la investigació de l'antic poblament de les illes Canàries.